

УДК 37(09)(477)

ДО ІСТОРІЇ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕСПЕРАНТО-ПРОСВІТИ В УКРАЇНІ

Клименко Ю.А., к. пед. н.,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті висвітлено історію започаткування та розвитку есперанто-просвіти в Україні у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття. Есперанто-рух – це об'єднана спільністю цілей, духовною і матеріальною культурою група (поділена за місцем розташування і за регіонами), яка спілкується міжнародною мовою есперанто. На окремих етапах розвитку досліджуваного феномену мета освітньо-просвітницької діяльності есперантистів залежно від суспільно-політичної ситуації змінювалася – від популяризації мови есперанто на перших етапах до практичного використання есперанто як засобу міжнародного спілкування. З'ясовано, що, незважаючи на ключову спрямованість есперанто-руху у певний період, освітньо-просвітницьку діяльність організовували переважно через різноманітні організаційні форми: есперанто-курси, гуртки, лекції, доповіді, консультації, школи, технікуми, вищі навчальні заклади та інші педагогічні форми.

Ключові слова: есперанто, есперанто-рух, есперанто-просвіта, есперанто-курси, гуртки, лекції, доповіді, консультації, освітньо-просвітницька діяльність есперантистів.

В статті отражена история создания и развития эсперанто-просвещения в Украине в 20-х – начале 30-х годов ХХ в. Эсперанто-движение – это объединенная общностью целей, духовной и материальной культурой группа (разделена по месту расположения и по регионам), которая общается международным языком эсперанто. На отдельных этапах развития исследуемого феномена цель образовательно-просветительской деятельности эсперантистов в зависимости от общественно-политической ситуации менялась – от популяризации языка эсперанто на первых этапах к практическому использованию эсперанто как средства международного общения. Установлено, что, несмотря на ключевую направленность эсперанто-движения в определенный период, образовательно-просветительскую деятельность организовывали преимущественно через различные организационные формы: эсперанто-курсы, кружки, лекции, доклады, консультации, школы, техникумы, высшие учебные заведения и другие педагогические формы.

Ключевые слова: эсперанто, эсперанто-движение, эсперанто-просвещение, эсперанто-курсы, кружки, лекции, доклады, консультации, образовательно-просветительская деятельность эсперантистов.

Klimentko Yu.A. STARTING THE HISTORY AND DEVELOPMENT ESPERANTO CLEARANCE UKRAINE

The article deals with the history of establishment and development of Esperanto education in Ukraine in the 20's – early 30-ies of XX century. One of the main directions of domestic traffic in Esperanto 20's – early 30-ies of XX century – education and educational activities among different population groups. At some stages of the studied phenomenon purpose of education and outreach Esperanto depending on the socio-political situation has changed – from popularization of Esperanto in the early stages (pre-Soviet period) to the practical use of Esperanto as a means of “class struggle” and international communication. The author found that despite the key focus of the Esperanto movement in this or that period of education and educational activities organized mainly through various organizational forms: Esperanto courses, clubs, lectures, reports, consultations, schools, colleges, universities and other forms of teaching. The study does not cover all aspects of the problem. Require further study social and educational principles of the Esperanto movement as a socio-cultural, phenomenon of the past and present.

Key words: Esperanto, Esperanto movement, Esperanto education Esperanto courses, clubs, lectures, reports, consultations, educational and educational activities of Esperanto.

Постановка проблеми. Есперанто – це одна з умов духовного єднання людства, спосіб професійної консолідації учених світу. Його унікальна функція полягає в забезпеченні оптимального поєднання інтернаціональних та національних тенденцій і процесів розвитку культур народів і націй.

Своєю багаторічною історією есперанто – як мова і рух її прихильників – підтвердив право претендувати на роль соціаль-

но-культурного феномену, універсального засобу міжкультурного діалогу і людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі. Есперанто (ісп. *esperanto* – «що сподівається») – міжнародна мова, створена польським лікарем і поліглотом Л. Заменгофом в 1887 р. на основі поширених європейських мов, інтернаціональної лексики. Вживається есперанто в міжнародному спілкуванні, має на меті створення

прямих і рівних можливостей для кожної людини в міжнародних відносинах.

Майже з перших десятиліть свого існування есперанто став мовою міжкультурних контактів. Саме ця властивість сприяла перетворенню лінгвопроекту Л. Заменгофа на справжню міжнародну мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Есперанто-рух як соціально-культурний, інтерлінгвістичний феномен досліджували Є. Бокарев, Ю. Дмитрієвська-Нільсон, Д. Власов, Б. Колкера, О. Королевич, С. Кузнецов, Д. Лук'янець, Г. Махорін, А. Мельников та ін. Проте варто зазначити, що більшість наукових праць тільки побічно стосується досліджуваної теми, має фрагментарний характер, вимагають всебічного аналізу, перевірки і зіставлення фактів, об'єктивного і неупередженого висвітлення.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні історії започаткування та розвитку есперанто-просвіти в Україні у 20-х – на початку 30-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних напрямів розвитку вітчизняного есперанто-руху у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття – освітньо-просвітницька діяльність серед різних верств населення. На окремих етапах розвитку досліджуваного феномену мета освітньо-просвітницької діяльності есперантистів змінювалася залежно від суспільно-політичної ситуації – від популяризації мови есперанто на перших етапах до практичного використання есперанто як засобу «класової боротьби» та інтернаціонального міжнародного спілкування.

До 1903 р. влада не давала змоги активістам есперанто-руху організувати есперантські курси. Ця заборона поширювалася, зокрема, на товариство «Espero», однією з функцій якого, згідно із затвердженням міністром внутрішніх справ статутом, було проведення таких занять [14, с. 1].

До виходу Найвищого маніфесту від 17 жовтня 1905 р., Тимчасових правил про періодичні видання від 24 листопада 1905 р., Тимчасових правил про збори від 4 березня 1906 р. та інших указів, які внесли зміни в законодавство, така діяльність есперантистів була або неможлива, або ускладнена. Так, до революції для проведення лекцій та навчальних курсів було необхідно отримувати дозвіл від градоначальника і попечителя навчального округу, а з березня 1906 р. бажаючи влаштувати публічні збори мали лише письмово повідомити про це начальника місцевої поліції [9, с. 208].

Для збільшення попиту на досить специфічну продукцію у 1910 р. відомий есперантист О. Сахаров офіційно заснував навчальний заклад – «Московський інститут есперанто», який видавав дипломи про проходження початкового і вищого рівня мовних курсів [19, с. 91; 17, с. 2].

Після суспільно-політичних змін 1917–1920 рр. близько 100 об'єднань і гуртків, звільнені від поліцейського нагляду і царської цензури, натхненні ідеєю встановлення братерства між усіма народами за допомогою есперанто, розвернули активну пропагандистську і навчальну діяльність. Есперанто почали викладати не лише в клубах і гуртках, а й у деяких навчальних закладах. Так, наприклад, уже в 1917 р. у Вищому артилерійському училищі вивчати нейтральну міжнародну мову почали 213 осіб [7, с. 137].

Здебільшого мову вивчали добровільно, але, траплялось, її викладали за наказом зверху. Так, у 20-х роках ХХ ст. обов'язковим було вивчення есперанто в Червоній Армії. Про один з епізодів такого навчання дізнаємося зі спогадів колишнього викладача есперанто в армії. За його словами, в 1921 р. наказом по армії, до якої входила 25-а дивізія, увесь особовий склад вивчав есперанто. Метою оволодіння міжнародною мовою було полегшення червоноармійцям «можливого контакту з іншомовними однодумцями в разі повстання пролетаріату в європейських країнах». Навчання тривало два роки, дві години на тиждень. Червоноармійці охоче вивчали мову [7, с. 137].

Про настрої, що панували у країні в ті роки, свідчить афіша, видана в Москві в 1919 р. Будинком есперанто. Афіша повідомляла про те, що перша умова прогресу людства – «звільнення пролетаріату від гніту буржуазії» – здійснилася завдяки Жовтневій революції, а друга, «спільна мова», буде реалізована «шляхом загального навчання мові есперанто» [7, с. 137–138].

Аргументи на користь міжнародної мови як «могутньої зброї, що допомагає звільненню робітничого класу» сприяли створенню при шкільному відділі Наркомосвіти РРФСР у січні 1919 р. спеціальної комісії з міжнародної мови. Після всебічного наукового дослідження питання комісія визнала за необхідність уведення есперанто в усіх школах РРФСР («Известия ВЦИК від 11 квітня 1919 р., ч. 73») [6, с. 12].

Перша постанова про введення есперанто в усіх установах УСРР була прийнята в грудні 1920 р. на засіданні Укрголовпрофосвіти.

Наступним кроком для поширення есперанто-ідей стало прийняття в 1920 р.

організаційним комітетом есперантської секції 3-го Комуністичного інтернаціоналу Декларації про міжнародну мову. У документі йшлося про те, що міжнародна мова є «потребою, висновком міжнародного руху пролетаріату <...> Ні одна національна мова, що існує або існувала, утворена в процесі відокремлення й диференціації господарських відношень, не може стати міжнародною <...> Тенденція розвитку мов визначає форму й конструцію можливої міжнародної мови, як: а) штучної, б) логічно побудованої, в) простої й доступної масам, г) гнучкої й здатної до докладної передачі національної мови і г) здатної до еволюції й відображення всіх потреб сучасної культури. Мовою, що відповідає всім названим вимогам, є штучна міжнародна мова есперанто, яка показала себе дійсно життєздатною, за час свого існування яскраво довела свою придатність і завоювала величезну кількість прихильників у всьому світі» [6, с. 12].

У травні 1920 р. під впливом громадської думки Народний комісаріат освіти дозволив викладати есперанто в загальноосвітніх школах як факультативний предмет разом з іноземними мовами – французькою, німецькою й англійською [7, с. 137–138].

З розвитком есперанто-руху однією з актуальних проблем стала підготовка кадрів есперантистів та удосконалення навчально-педагогічної есперанто-діяльності. Про це, зокрема, зазначалося в постанові Першого з'їзду СЕРК про невідкладну «організацію навчальної справи», оскільки «у своєчасному та правильному вирішенні її – запорука успіху есперантського руху по всій території Союзу» [5, с. 1].

Прикладом успішного вирішення названого питання став створений у Німеччині Державний інститут есперанто, який проводив значну та плідну педагогічну роботу. Відповідно, на з'їзді було прийнято рішення про створення такого начального закладу в Москві. Як зазначалося вище, в дорадянський період уже був досвід подібної діяльності навчального закладу «Московський інститут есперанто» (1910), який видавав дипломи про проходження початкового і вищого рівня мовних курсів [19, с. 91].

Це питання стало предметом обговорення на засіданні спеціальної комісії (30 грудня 1923 р.). Однак після його всебічного вивчення комісія дійшла висновку, що здійснити організацію Інституту в тогочасних умовах не можна було. Тому, зважаючи на гостру потребу в організованому центрі навчально-педагогічної есперанто-роботи, було прийняте компромісне рішення – створити Інструкторську секцію Союзу есперантистів радянських країн (СЕРК), яка,

з одного боку, мала взяти на себе всю організаційно-педагогічну роботу, з іншого – здійснювати підготовчу роботу зі створення Центрального інституту есперанто [5, с. 1]. На чолі Секції було призначено виконавчий комітет у складі А. Іодко, О. Сахарова, С. Шабаріна [1, с. 3].

Вирішення основних завдань інструкторської секції СЕРК базувалося на регіональному («місцевому») підході: «Місця мають живити свій центр, давати матеріали, статистичні дані, спостереження, практичні думки, які центр буде накопичувати, обробляти, зводити і таким чином мати реальне відображення місцевої роботи в масштабі всієї країни. Усі спостереження, висновки, міркування і практично цікаві матеріали згодом повернуться на місця в обробленому вигляді і будуть служити розвитку навчальної справи» [5, с. 2].

Програма діяльності інструкторської секції СЕРК передбачала такі завдання:

1) реєстрація осіб, здатних викладати мову есперанто та забезпечення їх посвідченнями на право ведення курсів підготовки есперантсько-педагогічних кадрів;

2) облік курсів мови есперанто, що проводяться на території СРСР;

3) загальне керівництво навчальною роботою на місцях;

4) вироблення програм елементарних, підвищених і спеціальних курсів мови есперанто та методичних посібників для викладання мови;

5) збір та обробка усіляких матеріалів, що стосуються есперантської навчально-педагогічної роботи на території СРСР;

6) збір матеріалів для створення підручників, хрестоматій, словників та інших навчальних посібників; об'єднання та спрямування діяльності в цій сфері окремих осіб, перегляд та дозвіл на друк підготовлених навчальних посібників;

7) підготовка організації Центрального інституту есперанто [8, с. 4].

З метою виконання запланованої програми треба було:

«1) усім особам, які бажали отримати посвідчення (п. 1), надіслати особисту анкету за відповідною формою, завірену місцевою есперанто-організацією або уповноваженим СЕРК;

2) усім особам, які проводять курси мови есперанто, зареєструвати себе і курси, надіславши відповідні анкети;

3) усім особам, які мають відношення до есперантської навчально-методичної роботи або цікавляться такою, – повідомляти статистичні дані, спостереження, матеріали і т. п., які можуть бути використані в роботі інструкторської секції;

4) особам, які працюють над підготовкою підручників, хрестоматій, словників та інших навчальних посібників, повідомляти про стан роботи і т. п.» [8, с. 4].

У 1924 р., відповідно до постанови Наукпедкому Головоцвиху, «міжнародна мова есперанто дозволена до вжитку в установах Соцвиху, як факультативний (не обов'язковий предмет)» (постанова за підписом голови Соцвиху І. Соколянського, 9.09.1924 р.) [6, с. 19].

Рішення «визнати бажаним уведення есперанто в школах соціально-економічної вертикалі як факультативний предмет» було прийняте відповідно до постанови пленуму методкому Головоцвиху від 8 листопада 1924 р. [6, с. 19].

Серед інших профорганізацій ВУРПС рекомендував повсюдну організацію в робітничих клубах гуртків есперантистів та вказав на необхідність створення при окрпрофрадах есперанто-консультацій для планового керівництва справою міжнародного зв'язку на місцях [4, с. 20].

Політосвітвідділ ЦК ВЛКСМ також звернувся з циркуляром від 3 березня 1926 р. до всіх губкомів комсомольських осередків, в якому наголосив на порядку організації та веденні есперанто-курсів для молоді. Через це у багатьох містах країни, в тому числі і в УСРР, організовано держкурси есперанто для робітників [4, с. 20]. З відповідними зверненнями до комсомольців УСРР звернувся ЦК ВЛКСМ.

Упродовж 1927–1929 рр. есперанто викладали у майже 80 школах 24 міст СРСР як факультативний курс. Згідно з рішеннями місцевих відділів народної освіти, обов'язковою дисципліною есперанто ввели в багатьох школах і педагогічних технікумах, зокрема в Кременчуці та Кривому Розі. З метою полегшення вивчення іноземних мов Харківським відділом народної освіти було прийняте рішення в 1930–1931 навчальному році включити есперанто в навчальні плани всіх шкіл [4, с. 20; 3, с. 157].

Ці та інші документи один за одним проголошували аргументи на користь введення мови есперанто у школу з метою якнайшвидшого її поширення.

У передмові до видання за підписом очільника Окружної партійної школи І. Харченка (серпень 1926 р., Кременчук) «Есперанто – в українську школу» зазначалося: «Книжка т. Ізгура «Всесвітня мова есперанто й школа» складена автором (відомим есперантистом) на допомогу нашій радянській школі, як учительству, так і школярам, для ознайомлення з ідеями есперантизму та самою міжнародною мовою. Треба сказати правду, що серед широких робітни-

чо-селянських (особливо селянських) мас мова есперанто дуже маловідома.

У нашу історичну добу, добу відродження й буйного розвитку національних культур та інтернаціонального тяжіння трудових мас кожен засіб, що сприяє інтернаціональному вихованню, а особливо міжнародна мова, – мають бути в полі зору наших політосвітніх та культурних робітників, а вчительства особливо.

Політико-культурне значення міжнародної мови есперанто необмежене.

Учительство і студенти педтехнікумів та інститутів Народної освіти мають, насамперед, оволодіти цим знаряддям, щоб нести в робітничо-селянські маси через школи, гуртки при сільбуддах та хатах-читальнях знання мови, що сприяє інтернаціональному вихованню та знищенню меж між різними народами» [6, с. 4].

У брошурі І. Ізгура «Всесвітня мова есперанто й школа» (1926) висвітлено причини необхідності вивчення мови есперанто в школах; акцентовано на педагогічному та виховному значенні есперанто; наведено статистичні дані про поширення есперанто у світі, навчальні та літературні есперанто-видання; значення есперанто для міжнародного пролетаріату не як мети, а як «засобу для досягнення своєї мети – кращого зв'язку та єднання світового пролетаріату»; подано текст маніфесту Міжнародної конференції про введення есперанто в школах (Женева, 18 квітня 1922 р.); запропоновано повну граматику міжнародної мови есперанто та перелік навчальної літератури для вивчення міжнародної мови [6, с. 5].

Необхідність вивчення мови есперанто та введення її до шкільних навчальних програм, на думку І. Ізгура, зумовлена тим, що пролетаріат не зможе швидко вивчити іншу іноземну («чужоземну») мову, це тягне за собою «витрату великих грошей, яких пролетаріат не має», а «всі національні (чужоземні) мови надзвичайно складні для вивчення» [6, с. 5–6].

Підсумовуючи думки про значення есперанто-руху загалом та його роль в освітньому процесі, І. Ізгур зазначав: «Революційне вчительство України за допомоги широких робітничих і селянських мас республіки, без сумніву, пройметься всією важливістю цього завдання й не відстане від учительства всього світу, приєднавшись до його закликів ввести викладання есперанто для пролетаріату, впроваджуючи в життя його скрізь, де тільки буде можливість» [6, с. 13].

Цю ідею підтримували і періодичні видання. Зокрема, в одному з номерів журналу «Шлях освіти» зазначалося: «Вивчати міжнародну мову треба не лише у трудових

школах, але й по всіх інших навчальних закладах, насамперед, в інститутах Народної освіти, навчати доросле населення мови в клубах, народних будинках, сільбудах та ін., шляхом організації в цих установах гуртків вивчення й, головне, практичного використання міжнародної мови» [6, с. 13].

Пошуки вітчизняних освітян шляхів розвитку есперанто відбувалися в контексті світових подій. Так, педагоги 28 країн (Австрії, Албанії, Бельгії, Болгарії, Великобританії, Угорщини, Німеччини (включаючи Саксонію та Брауншвейг), Голландії, Греції, Грузії, Данії, Єгипту, Італії, Китаю, Персії, Польщі, Румунії, Росії, України, Фінляндії, Франції, Чехословаччини, Чилі, Швеції, Швейцарії та Японії) 18–21 квітня 1922 р. скликали в Женеві Всесвітню конференцію для вирішення питання про введення міжнародної мови есперанто в школах. На конференції було прийнято резолюцію про необхідність введення есперанто в усіх школах світу [6, с. 7].

Також було підготовлено та випущено маніфест до вчителів усього світу: «Ми, педагоги 28 країн і офіційні представники 16 держав, зібравшись у Женеві, по-братерськи вітаємо наших товаришів, що прагнуть прояснити людську думку.

Ми стверджуємо, переконані в тому, що в підвалинах теперішнього мізерного існування, в якому знаходиться цивілізований світ, лежить нерозуміння і недовіра, яке різнить народи.

Ми стверджуємо, що єдиним і правильним засобом проти цього зла є виховання людства і впровадження в життя принципів міжнародного зближення.

Ми розглянули один із найбільш цінних засобів вирішення проблеми світової перебудови – міжнародну мову есперанто – і підтверджуємо, що вона, як форма раціональної мови, має стати частиною виховної програми в кожній цивілізованій країні.

Ми хочемо познайомити вас із результатом нашого досвіду у вивченні й викладанні есперанто в багатьох школах різних країн» [6, с. 14–15].

Сучасники-есперантисти, теоретики та практики з метою популяризації міжнародної мови постійно підкреслювали педагогічне значення есперанто не лише як засобу міжнаціонального спілкування та взаєморозуміння народів, а й як своєрідного соціокультурного та соціально-педагогічного феномену.

З Декларацією про цінність есперанто в навчально-виховній справі виступили англійські вчені, педагоги з Лондона, Ліверпуля, Манчестера та інших міст: «Ми рекомендуємо есперанто як першу мову, яку потрібно вивчати після рідної мови у

школах усіх країни, не тільки за загальними мотивами, а й за такими основами:

1. Практичних знань есперанто можна досягти за набагато коротший термін порівняно з тим, який потрібно затратити на вивчення національних мов (які мають складну граматику та вимову). Її вивчення принесе достатню користь навіть тим учням, які не мають ні часу, ні здібностей до вивчення будь-якої іноземної мови до такого рівня, щоб оволодіти нею.

2. Мова есперанто розвиває лінгвістичні здібності учнів, вчитель може швидко провести відбір тих, які здатні вивчати інші мови, до яких есперанто є першою сходинкою.

3. Граматика її логічна і той факт, що її метод вираження ясний і не викликає сумнівних думок, визначає тверду точність користування його словесним багажем.

4. Знання есперанто є не тільки першим стимулом до вивчення інших мов, а навіть веде до більш реального вивчення географії завдяки листуванню та інтересу до життя інших країн у будь-якій частині світу.

5. Література мовою есперанто, як оригінальна, так і перекладна, постійно зростає та є вже достатньою, щоб виправдати вивчення мови навіть заради неї самої.

Ми палко підтримуємо роботу яка проводиться за впровадження есперанто як офіційного предмета вивчення в школах усього світу і сміливе її використання» [16, с. 88].

Міжнародна мова стала засобом обміну педагогічним досвідом вітчизняних учителів-есперантистів із зарубіжними колегами на міжнародних педагогічних форумах, конгресах і т. п. [12, с. 53; 11].

Есперанто-рух та мова есперанто поширювалися швидкими темпами. Уже в 1920 р. у 800 містах світу нараховувалося близько 2 000 організацій і товариств. Цікаві статистичні дані знаходимо в доповідях делегатів Всесвітньої педагогічної конференції (Женева, 18–21 квітня 1922 р.): «Так, наприклад, до складу німецької есперантської спілки входить 285 організацій. Німецька робітничая есперантська спілка об'єднує 90 організацій. Есперантські курси за рік проходять близько 80 000 осіб. У 1921 р. було організовано 1 600 курсів. Вивчення есперанто в школах: народних, середніх, шести- й дев'ятирічних нового типу, технічних, торговельних, у вищих школах, установах для сліпих, приватних школах – проводилось ще до кінця 1922 р. в 171 місті. На початку 1925 р. в одному тільки м. Магдебурзі есперанто вивчали 1 200 дітей» [6, с. 9].

Серед основних причин вивчення міжнародної мови та її впровадження у шкільні програми – підготовка високоякісних ес-

перанто-кадрів та міжнародне листування мовою есперанто з метою посилення інтернаціональних зв'язків. А «життєвість будь-якого явища визначається його масовістю». Тому «серйозні, чуйні есперантисти та прихильники міжнародної мови» розуміли, що масове використання міжнародної мови можливе тільки шляхом впровадження його в школи: «<...>потрібно формувати смак до розширення світогляду школярів, звичку до інтернаціональних зв'язків та міжнародної мови зі шкільної лави» [16, с. 88].

Вивчення есперанто в школах супроводжувалося серйозною, спланованою роботою з мікробзв'язку. З інформації, яку містить тогочасна періодика, дізнаємося про значні успіхи та досвід і про недоліки у його реалізації. Наприклад, за п'ять років осередок юних есперантистів єврейської середньої школи м. Гомель провів таку роботу з есперанто-мікробзв'язку: «<...>надіслав більше 3 тисяч листів за кордон, більше 2 тисяч отримав з-за кордону. Школа веде листування з 29 країнами. Багато листів юних есперантистів були надруковані в зарубіжних робітничих періодичних виданнях. На базі листування осередок розгорнув у школі велику інтернаціонально-виховну роботу. Осередок перемістив свою роботу на завод. Матеріали листування школярів поміщають в єврейській газеті «Юнгер Ленинец», у білоруській піонерській газеті «<...>» [10, с. 17]. За п'ять років з маленького шкільного гуртка есперантистів виріс осередок, до складу якого входили понад 300 юних друзів мікробзв'язку, 30 учителів та 100 батьків. За активну роботу осередок отримав як премію есперантську бібліотеку [10, с. 17; 15, с. 17].

Просвітницька діяльність есперантистів у різноманітних організаційних формах (есперанто-курси, гуртки, лекції, доповіді, консультації школи, технікуми, вищі навчальні заклади та інші педагогічні форми), мала за мету, насамперед, – повсюдне поширення есперанто як засобу міжнародного зв'язку.

Подальшого вивчення потребують соціально-педагогічні засади розвитку есперанто-руху як соціально-культурного, інтернаціоналістичного феномену минулого та сучасності, зокрема, соціальна активність есперантистів у культурницькому, видавничому, есперкорівському та інших напрямках діяльності есперанто-осередків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Важнейшие постановления ЦК СЭСС и Президиума ЦК от 3-го января 1924 г. // Бюллетень Центрального Комитета Союза Эсперантистов Советских Стран (СЭСС). – 1924. – № 1. – С. 2–4.
2. Власов Д. Эсперанто: полвека цензуры : развитие эсперанто-движения и его журналистики в условиях цензуры в Российской империи и СССР (1887–1938 гг.) : [монография] / Д. Власов. – Москва : Импэто, 2011. – 181 с.
3. Дрезен Э. Союз эсперантистов советских республик и его положение в рядах советской общественности / Э. Дрезен // Международный язык. – 1930. – № 2–3. – С. 155–158.
4. Изгур И. За всеобщий русско-эсперантский словарь! / И. Изгур, В. Эльсудо // Международный язык. – 1929. – № 1. – С. 19–24.
5. Инструкторская Секция СЭСС // Бюллетень Центрального Комитета Союза Эсперантистов Советских Стран (СЭСС). – 1924. – № 1. – С. 1–2.
6. Изгур И. Всесвітня мова Есперанто й школа / І. Изгур. – М. Харків (Кременчук): Вид. «Нова Епоха» при ЦК СЕРК. Український сектор, 1926. – 32 с.
7. Королевич А. Книга об эсперанто / А. Королевич. – К. : Наукова думка, 1989. – 254 с.
8. От Инструкторской Секции СЭСС // Бюллетень Центрального Комитета Союза Эсперантистов Советских Стран (СЭСС). – 1924. – № 1. – С. 4–6.
9. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. В 33 т. – СПб., 1909. – Т. 26. – Отд. 1. – 1208 с.
10. Пять лет ячейки юных эсперантистов // Международный язык. – 1935. – № 1. – С. 17.
11. Сухомлинська О. З історії Інтернаціоналу працівників освіти // Український історичний журнал. – 1986. – № 8. – С. 58–66.
12. Сухомлинська О. Міжнародні зв'язки педагогів України у 20-х – на початку 30-х рр. / О. Сухомлинська // Український історичний журнал. – 1991. – № 10. – С. 52–57.
13. У просвещенцев-эсперантистов // Международный язык. – 1934. – № 2–3. – С. 88.
14. Устав общества «Эсперо». – СПб, 1900. – 26 с.
15. Школа получает письма из 29 стран // Международный язык. – 1935. – № 1. – С. 17.
16. Эсперанто – молодому поколению через школы. Декларация английских ученых в пользу эсперанто // Международный язык. – 1934. – № 2. – С. 88–89.
17. A. S. Esperanta movado eb Rusujo en 1909 jaro / A. S. // La Ondo de Esperanto. – 1910. – № 1. – С. 2–3.
18. Radvan-Ripinski E. Esperanto en Ruslando / E. Radvan-Ripinski // Ruslanda Esperantisto. – 1907. – № 7. – С. 7–8.
19. Saĥarov A.. Rememoroj de centprocenta esperantisto / A. Saĥarov. – М., 1993. – 164 p.